

นโยบายสาธารณะเป็นหน้าที่ของรัฐบาล

Public Policy : the Duty of Government

บุษกมล ไชยตันเทือก, Butsakon Chaitonthuak¹

ภักดี โพธิ์สิงห์, Phakdee Phosing²

E-mail : Butsakon.oi11@gmail.com

Received: February 03, 2022 Revised: December 26, 2022

Accepted: December 26, 2022

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอนโยบายสาธารณะเป็นหน้าที่ของรัฐบาล โดยรัฐบาลเป็นแกนนำในการกำหนดนโยบายเพื่อจัดทรัพยากรต่าง ๆ ให้แก่พลเมืองโดยรวมของประเทศ การกำหนดนโยบายสาธารณะเป็นการตัดสินใจวางแนวทางกว้าง ๆ ในการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาหรือการตอบสนองความต้องการสิ่งสำคัญคือการตัดสินใจว่ารัฐบาลจะกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างไร ต้องอาศัยข้อมูลและใช้เทคนิคและทฤษฎีช่วยตัดสินใจ สำหรับขั้นตอนการกำหนดนโยบาย ได้แก่ การระบุปัญหา การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา กำหนดเป้าหมาย กำหนดขอบเขตและกรอบของนโยบาย การศึกษาข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการออกแบบทางเลือกนโยบายการวิเคราะห์ทางเลือก การพิจารณาเปรียบเทียบทางเลือก การทดสอบทางเลือก การจัดทำร่างนโยบายเสนอแนะกลยุทธ์ในการดำเนินนโยบาย และการอนุมัติและประกาศเป็นนโยบายตามลำดับ นโยบายสาธารณะนั้นเป็นการจัดสรรผลประโยชน์หรือสิ่งที่มีคุณค่าระหว่างปัจเจกชนและกลุ่ม ผลประโยชน์ต่าง ๆ ในระบบสังคมการเมือง เรียกว่า “การจัดสรรค่านิยมของสังคม” (William, 1975)

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม; Doctor of Public Administration Program in Public Administration, Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Maha Sarakham University, Thailand

² คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม; Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Maha Sarakham University

คำสำคัญ: (นโยบายสาธารณะ), (หน้าที่), (รัฐบาล)

Abstract

This article aims to present public policy as the duty of government whereby the government is the mainstay in formulating policies to allocate resources to the citizens of the country. Determining public policy is a broad approach to solving problems or developing or meeting needs. It is important to decide how the government will shape public policy. It is required on data and used techniques and theories to help make decisions for policy formulation procedures which are included problem identification, gathering information about the problem, problem analysis, goal setting, defining the scope and framework of the policy, study of policy-related limitations, policy alternative design, alternative analysis, comparative consideration of alternatives, alternative test, draft policy, suggesting strategies for policy implementation and approval and announcement as a policy respectively. Information and uses techniques and theories to help for making decisions are required. For the policy-making process, these are included problem identification, collecting information about problem analysis problems, set goals Define the scope and framework of the policy. The public policy is the distribution of interests or values between individuals and groups. The interests in the socio-political system are called “social value appropriations” (William, 1975).

Keywords: (Public Policy), (Duty), (Government)

1. บทนำ

นโยบายสาธารณะเป็นผลผลิตของระบบการเมือง และนโยบายสาธารณะจะส่งผลกระทบต่อทางใดทางหนึ่งต่อวิถีการดำรงชีวิตของประชาชน ดังนั้น นโยบายสาธารณะ คือ นโยบายที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ช่วยแก้ไขปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยผลประโยชน์และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ต่อทั้งประชาชนและรัฐบาล โดยนโยบายสาธารณะแบ่งออกเป็นหลายประเภทด้วยกัน ซึ่งแต่ละประเภทยุ่่นก็จะแตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสม ส่วนการนำไปใช้บริหารประเทศนั้นก็ขึ้นอยู่กับรัฐบาลแต่ละชุดว่าจะกำหนดและปฏิบัติตามนโยบายสาธารณะแบบไหน เพื่อตอบสนองความ

ต้องการของประชาชนมากที่สุด ดังนั้น นโยบายสาธารณะจึงเป็นแนวทางปฏิบัติของรัฐบาลที่มุ่งเน้นสร้างผลประโยชน์ให้กับประชาชนเป็นหลัก เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน และพัฒนาชีวิตประชาชนให้ดียิ่งขึ้นที่สำคัญต้องให้ความสำคัญในหลาย ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายรวมไปถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติ ถ้าหากสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและตรงกับความต้องการของประชาชนก็จะสามารถช่วยให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้อย่างแท้จริง³

เมื่อรัฐบาลมีหน้าที่ต้องนำนโยบายไปปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นด้านการปกป้องและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ การรักษาความมั่นคงของรัฐและการต่างประเทศ การลดความเหลื่อมล้ำของสังคม และการสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ การศึกษาและเรียนรู้ การทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม การยกระดับคุณภาพบริการด้านสาธารณสุขและสุขภาพของประชาชน การเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ การส่งเสริมบทบาทและการใช้โอกาสในประชาคมอาเซียน การพัฒนาและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา และนวัตกรรม การรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากร และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ กับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การส่งเสริมการบริหารราชการแผ่นดินที่มีธรรมาภิบาล และการป้องกันปราบปรามการทุจริต และประพฤติมิชอบในภาครัฐ การปรับปรุงกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

ซึ่งนโยบายที่เร่งด่วนในปัจจุบันนี้ที่รัฐบาลต้องรีบดำเนินการ ได้แก่ นโยบายเกี่ยวกับสุขภาพและเศรษฐกิจ เนื่องด้วยเกิดภัยพิบัติระดับโลกนั่นก็คือ โรคระบาดโควิด-19 เพื่อการเยียวยาประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตครั้งนี้อย่างเร่งด่วนและรวดเร็วที่สุด อีกทั้งเกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอยอย่างน้อยในช่วงเวลาหนึ่งซึ่งเป็นสิ่งที่โลกและประเทศไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้แล้วประเทศไทยควรจะทำอย่างไรให้ประชาชน โดยเฉพาะคนที่ได้รับผลกระทบจากการเลิกจ้างและผู้มีรายได้น้อย ซึ่งเป็นคนหมู่มากและมีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจต่ำ ให้ได้รับผลกระทบน้อยที่สุดและฟื้นตัวได้เร็วที่สุดหลังวิกฤติผ่านพ้นไปแล้ว

2. การกำหนดนโยบายสาธารณะ

การกำหนดนโยบายอาจมีสภาพแวดล้อมภายนอกประเทศที่ต้องคำนึงถึงแตกต่างกัน ซึ่งมี อิทธิพลต่อความต้องการ ค่านิยม พฤติกรรมของบุคคลและของกลุ่ม กล่าวคือ ประเทศที่เป็นระบบ สังคมเปิด (Open Society) ที่โครงสร้างทางสังคมมีลักษณะยืดหยุ่น ยอมรับการเปลี่ยนแปลงจากโลก ภายนอก และประชาชนสามารถปรับเปลี่ยนสถานภาพของตนเองได้ตลอดเวลา การกำหนดนโยบาย สาธารณะย่อมแปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมภายนอกด้วย

³ อิงฟ้า สิงห์น้อย และรัฐชาติ ทศนัย. (2564). “นโยบายสาธารณะ : การบริหารและการจัดการภาครัฐ”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์มจร. ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ.

เช่นกัน สภาพแวดล้อมภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะมีหลายประการ อาทิ กระแสโลกาภิวัตน์ การเมืองระหว่าง ประเทศ เศรษฐกิจทุนนิยมโลก และเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น นอกเหนือจากปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ การกำหนดนโยบายสาธารณะตามที่จำแนกดังกล่าว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อ การกำหนดนโยบายสาธารณะอีกเช่นกัน โดยมี ตัวอย่างดังต่อไปนี้⁴

1) การก่อตัวของนโยบาย โดยเฉพาะการกำหนดประเด็นปัญหา ซึ่งบางครั้งมิใช่เป็น ปัญหาที่ประชาชนส่วนใหญ่เดือดร้อนหรือปัญหาที่ประชาชนยอมรับร่วมกัน หากแต่เป็นปัญหาที่ผู้ มีอำนาจ หรือผู้หนึ่งคิดว่าเป็นปัญหาหรือเป็นปัญหาในมุมมองของรัฐบาลฝ่ายเดียว เพราะประชาชน หรือผู้มีส่วน ได้ส่วนเสียขาดการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แต่หลายนโยบายถูกกำหนดโดย คนไม่กี่คนหรือ คนคนเดียวกำหนดนโยบายนโยบายที่กำหนดขึ้นมา จึงไม่ตรงกับปัญหาและความ ต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ตลอดจนนักวิชาการขาดการศึกษาวิจัยปัญหาเชิงนโยบาย ระบบการศึกษาก็เน้นวิชาการหรือตำราเป็นที่ตั้ง ไม่ได้เอาความเป็นจริงของสังคมเป็นตัวตั้ง จึง เป็นระบบที่อยู่นอกสังคม เกิดการอ่อนแอทางปัญญาเชิงนโยบาย เมื่อกำหนดนโยบายขึ้นมาจึง ส่งผลเสียและเป็นต้นเหตุสำคัญ ของวิกฤติต่างๆ ตามมา ซึ่งถือว่าประเทศไทยกำลังเป็นโรค บกพร่องนโยบายอย่างรุนแรง⁵

2) การระบุปัญหา มักจะเป็นปัญหาที่ระบุโดยฝ่ายข้าราชการระดับสูง มากกว่าเป็น ปัญหา ที่มาจากประชาชน⁶ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่การเมืองไทยอยู่ในระบบอำมาตยาธิปไตย (Bureaucracy Policy) เช่น สมัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หรือสมัยหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 การกำหนดนโยบายริเริ่มมาจากนายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรี แต่ข้อมูลหรือ ข้อเสนอแนะต่าง ๆ นั้นมาจากข้าราชการประจำระดับกระทรวง ทบวง กรม เพราะรัฐบาลขณะนั้น มี เจ็อนไขทางการเมือง จึงทำให้ไม่สามารถทำประชามติ เพื่อระดมความคิดเห็นจากประชาชน อย่าง กว้างขวางได้ โดยเฉพาะนโยบายด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ จึงทำให้กลุ่ม

⁴ ณัฐพล พัวประเสริฐ. (2560). “ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการนโยบายสาธารณะ กับโลกาภิวัตน์”. การบรรยายครั้งที่ 1. วิชา PAD 3318 กระบวนการนโยบายสาธารณะกับโลกาภิวัตน์ (Globalization and Public Policy Process). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวน สุรนันทน์. หน้า 1 – 3.

⁵ ประเวศ วะสี. (2547). กระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process).

⁶ จุมพล หนีมพานิช. (2547). การวิเคราะห์นโยบาย ขอบข่าย แนวคิด ทฤษฎี และกรณี ตัวอย่าง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ข้าราชการ ซึ่งเป็นกลุ่มคนชั้นนำสามารถเข้าครอบงำกระบวนการกำหนดนโยบายแผนฝ่ายการเมือง

3) การกำหนดนโยบายบางครั้งไม่ผ่านการวิเคราะห์นโยบายอย่างถ่องแท้ และมีข้อมูลไม่เพียงพอตลอดจนไม่ได้นำทฤษฎีหรือตัวแบบต่าง ๆ มาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ทางเลือกก่อนตัดสินใจ นอกจากนี้การวิเคราะห์นโยบายสาธารณะมักเป็นการวิเคราะห์ในแง่มุมมองเดียวว่าสิ่งที่รัฐบาลจะสร้าง นั้นจะใช้งบประมาณเท่าไร ถ้าสร้างแล้วประชาชนและรัฐบาลจะได้ประโยชน์อะไรหรือไม่ แต่ไม่ได้พิจารณาถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบายสาธารณะนั้น ว่ามีผลกระทบต่อโครงสร้างสังคม หรือสิ่งแวดล้อมใดบ้าง และนโยบายนั้นไปสร้างประโยชน์ให้กับใครบ้าง คิดเป็นสัดส่วนเท่าไร ซึ่งนั่นก็คือไม่มีการวิเคราะห์นโยบายแบบองค์รวม ดังนั้น เมื่อกำหนดนโยบายขึ้นมาและนำไปปฏิบัติจึงทำให้เกิดความล้มเหลวเชิงนโยบายได้

4) การกำหนดนโยบายบางครั้งไม่ได้สร้างเสียงสนับสนุนจากประชาชนและผู้เกี่ยวข้องก่อน อนุมัติและประกาศเป็นนโยบาย จึงทำให้หลายนโยบายถูกต่อต้านจากประชาชน จนต้องระงับหรือยกเลิกนโยบายนั้นในที่สุด เช่น นโยบายการสร้างท่อก๊าซไทย – มาเลเซีย นโยบายการสร้างโรงไฟฟ้า หินกรูด – บ่อนอก หรือนโยบายบ่อนการพนันเสรี เป็นต้น

5) ในอดีต ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจกำหนดนโยบายไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ ทางเลือกก่อนตัดสินใจ ในทางกลับกัน เมื่อสนใจปัญหาใดหรือชอบเรื่องใดก็มักกำหนดเป็นนโยบาย ขึ้นมาบังคับใช้เลย หลายนโยบายจึงเป็นการตัดสินใจที่ไม่คุ้มค่าในเชิงเศรษฐศาสตร์

6) การกำหนดนโยบายบางครั้งขาดอุดมคติที่ถูกต้องหรือขาดคุณธรรม เพราะส่วนใหญ่ทำนโยบายสาธารณะมาเพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้องมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้นนโยบายจะดีหรือไม่ดีไม่ใช่เรื่องขององค์ความรู้เท่านั้น แต่นโยบายที่ดีต้องเกี่ยวพันกับคุณธรรมและเจตจำนงสาธารณะด้วย

7) นโยบายที่กำหนดขึ้นมา มักมีลักษณะเป็นการแก้ไขเฉพาะส่วน ขาดการบูรณาการ และการเชื่อมโยงการทำงานในภาครัฐอย่างเป็นองค์รวม และมีแนวโน้มเป็นนโยบายย่อย ๆ ซึ่งทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนและแก้ไขปัญหาระดับชาติได้อย่างแท้จริง การลด ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว อาจกระทำได้โดยผู้มีอำนาจในการพิจารณาตัดสินใจกำหนดนโยบาย สาธารณะ จะต้องมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหานั้นอย่างแท้จริง มีคุณธรรมจริยธรรม ไม่ยึด ความคิดของตนเป็นใหญ่ยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น ตลอดจนสนับสนุนให้ทุกฝ่ายที่มี ส่วนในการก่อตัวของนโยบายได้ทำการวิเคราะห์ปัญหาและทางเลือกของนโยบาย โดยใช้ทฤษฎีและ ตัวแบบการกำหนดนโยบายที่เหมาะสม

ตลอดจนเขียนรายละเอียดของร่างนโยบายที่เป็นระบบ และนำไปสร้างเสียงสนับสนุนจากประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก่อนอนุมัติและประกาศเป็นนโยบายสาธารณะต่อไป⁷

ดังนั้น นโยบายสาธารณะจึงมีความหมายรวมถึงการตัดสินใจของรัฐบาลในการดำเนินกิจกรรม หรือไม่ดำเนินกิจกรรม โดยรัฐบาลอาจเป็นผู้ดำเนินการเอง หรือให้ตัวแทนเป็นผู้ดำเนินการภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ประกอบไปด้วยปัญหา อุปสรรคและโอกาส ซึ่งนโยบายถูกเสนอเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาเพื่อความอยู่ที่ดีของประชาชน การกำหนดนโยบายสาธารณะจึงเกี่ยวข้องกับการเมือง เศรษฐกิจสังคมและการบริหาร ตลอดจนการประยุกต์ใช้เทคนิคทางวิชาการ เพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีที่สุดหรือสิ่งที่สร้างความพึงพอใจให้แก่สังคม การกำหนดนโยบายสาธารณะจึงควรมองให้ครอบคลุมรายละเอียดทั้งหมดและยิ่งในสถานการณ์เช่นในปัจจุบันนี้ที่โรคระบาดโควิด-19 กำลังระบาดอย่างหนักไปทั่วทั้งประเทศแล้วด้วย รัฐบาลต้องรีบดำเนินการแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านี้ให้รวดเร็วและรอบคอบมากที่สุด ซึ่งได้แก่

3. รัฐต้องเร่งใช้นโยบายระดับปกครองระบบเศรษฐกิจรากฐานไม่ให้ล้มลง⁸

ในช่วงที่ยังมี Social Distancing นโยบายภาครัฐต้องเน้นพุ่งเป้า (Targeted Policies) ไปที่ประชาชนและธุรกิจขนาดย่อยและกลาง (SMEs) ที่ได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดเป็นอันดับแรกมากกว่าจะเลือกระดับปกครองนักลงทุนหรือเจ้าของกิจการขนาดใหญ่ ตามปกตินโยบายเศรษฐกิจแบบส่งผลโดยตรงต่อประชาชนส่วนมากไม่ค่อยได้รับความนิยม เพราะจะถูกมองว่าเป็นเครื่องมือทางการเมือง เป็นนโยบายประชานิยมต่าง ๆ นานา แต่ในห้วงเวลาที่ประชาชนและธุรกิจขนาดเล็กที่ต้นทุนน้อยได้รับความเดือดร้อนจาก Shock อย่างเดียวกันพร้อม ๆ กันในกรณีโควิด-19 ระบาดรุนแรงไปทั่วโลกแบบนี้ เป็นหน้าที่โดยตรงของรัฐบาลที่จะเข้าช่วยเหลือคนกลุ่มนี้ให้ตรงจุดและรวดเร็วที่สุด เพราะเกิดจากเหตุการณ์ที่ประชาชนไม่สามารถควบคุมและคาดการณ์ได้ ยิ่งล่าช้าความเสียหายยิ่งมากเป็นทวีคูณ

นอกจากนี้ รัฐบาลต้องไม่ลืมว่าการเติบโตของเศรษฐกิจในประเทศไทย ในช่วงที่ผ่านมาไม่ได้เข้มแข็ง อีกทั้งหนี้ครัวเรือนอยู่ในระดับสูง เพราะฉะนั้นประชาชนและธุรกิจมีสภาพคล่อง

⁷ ธนวัฒน์ ทิมลจินดา. สำเนาถ่ายเอกสารคำสอน วิชานโยบายสาธารณะ (Public Policy) รหัสวิชา 353511. หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ. มหาวิทยาลัยบูรพา. หน้า 64 – 68

⁸ ฉันทวิชญ์ ตันชลิทธิ. (2563). “ข้อหนึ่ง รัฐต้องเร่งใช้นโยบายระดับปกครองระบบเศรษฐกิจรากฐานไม่ให้ล้มลง”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://thaipublica.org/2020/03/covid-economicimpact-chantawith/>. สืบค้น 20 พฤษภาคม 2564.

ต่ำอยู่แล้ว ซ้ำยังต้องปิดกิจการหรือถูกเลิกจ้างแบบไม่ทันตั้งตัว จึงส่งผลกระทบต่อธุรกิจและ
แรงงานของประเทศไทยเป็นอย่างมาก

ที่ผ่านมาแบงก์ชาติมีมาตรการให้ลูกหนี้รายย่อยเข้าถึงสินเชื่อหมุนเวียนระยะสั้น
รวมทั้งมาตรการการพักชำระหนี้ ถือเป็นทิศทางที่ควรทำแต่ยังไม่เพียงพอ เพราะอำนาจการ
ตัดสินใจอยู่ที่ธนาคารผู้ให้กู้ และมาตรการยังแตกต่างกันไปตามธนาคารต่าง ๆ ผู้กู้ที่ประสบ
สถานการณ์เดียวกันจึงอาจได้รับความช่วยเหลือในขนาดและรูปแบบที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าเป็น
ลูกหนี้ธนาคารใด นอกจากนี้ แรงงานจำนวนมากที่ไม่ได้เข้าถึงภาคการเงินในระบบก็แทบจะไม่ได้
รับประโยชน์ใดจากมาตรการนี้

การอัดฉีดเงินโดยตรง (Income Support) ให้กับประชาชนและธุรกิจที่ได้รับผลจาก
Social Distancing คือ สิ่งที่รัฐบาลต้องทำและเป็นนโยบายที่หลายประเทศเริ่มคิดกันอย่างจริงจังมี
หลากหลายวิธีที่สามารถทำได้ เช่น การชดเชยรายได้ที่หายไปในช่วงของ Social Distancing หรือ
การให้สิทธิพิเศษทางภาษีสำหรับธุรกิจที่ยังจ้างแรงงานต่อในช่วงที่ปิดกิจการ

ที่สำคัญรัฐบาลต้องมี Commitment ที่ชัดเจนเพื่อสร้างความเชื่อมั่น จำนวนเงินจะเป็น
จำนวนเดียวกันทั้งหมดหรือขึ้นอยู่กับรายได้ในช่วงก่อนหน้า จะเป็นเงินให้เปล่าหรือต้องคืน
บางส่วน และจะให้เป็นเวลานานเท่าใด ขึ้นอยู่กับว่าวิธีไหนจะช่วยและเข้าถึงประชาชนที่ต้องการ
ความช่วยเหลือได้ดีที่สุด วิธีการส่งเงินให้ถึงมืออาจใช้การโอนผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งสะดวก
และป้องกันการทุจริตได้ในระดับหนึ่ง สำหรับแรงงานนอกระบบซึ่งไม่มีฐานข้อมูลรายได้ที่ชัดเจน
อาจอาศัยความร่วมมือจากภาคประชาสังคมในการเป็นตัวกลางระหว่างรัฐบาลและแรงงาน โดย
ต้องทำให้กระบวนการรับเงินสะดวกรวดเร็วที่สุด หลีกเลี่ยงการสร้างกระบวนการที่ยุ่งยากซับซ้อน
วิธีการอัดฉีดเงินโดยตรงแน่นอนว่าจะต้องมีจุดโหว่ แต่ในสถานการณ์แบบนี้รัฐบาลมีทางเลือกไม่
มากนักการ “Flatten the Recession Curve” เป็นความจำเป็นสูงสุด หากรัฐบาลออกนโยบายที่
ช่วยเหลือประชาชนโดยตรงเร็วกว่านี้ ประเทศไทยอาจไม่เห็นปรากฏการณ์แรงงานกลับบ้าน
จากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่บีบคั้น ซึ่งเพิ่มโอกาสการกระจายเชื้อไปทั่วประเทศ เสี่ยงต่อ
สุขภาพของประชาชนจำนวนมาก ซึ่งหมายถึงรายจ่ายจากการรักษาพยาบาลที่รัฐบาลต้องแบกรับ
ก็จะเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ณ เวลานั้นนโยบายประคองเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อประชาชนเร็วที่สุดคือ
สิ่งจำเป็นที่เศรษฐกิจต้องการ แน่หนอนว่านโยบายนี้จะสร้างภาระทางการคลัง แต่หากไม่ทำภาระ
การคลังอาจจะยิ่งมากกว่านี้หลายเท่าตัว

4. รัฐต้องเตรียมออกนโยบายเพื่อกระตุ้นและฟื้นฟูเศรษฐกิจหลังภาวะวิกฤติ

รัฐบาลต้องเตรียมออกนโยบายเพื่อกระตุ้นและฟื้นฟูเศรษฐกิจหลังภาวะวิกฤติตั้งแต่
ตอนนี้ เพราะหากรอให้เห็นความเสียหายเสียก่อน ก็คงจะสายไปแล้ว เมื่อไม่นานมานี้แบงก์ชาติลด
อัตราดอกเบี้ยนโยบายลงมาอยู่ในระดับที่ต่ำเป็นประวัติการณ์ แต่นโยบายเหล่านี้ไม่เพียงพอกับ

ความท้าทายทางเศรษฐกิจในครั้งนี้ จำเป็นที่จะต้องมีนโยบายจากส่วนอื่น ๆ เป็นตัวนำ ไม่ว่าจะ เป็นนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจในภาพรวมจากภาคการคลัง การพัฒนานโยบายสวัสดิการขั้น พื้นฐานอย่างเร่งด่วน เพื่อรองรับคนตกงานจำนวนมากให้อยู่รอดและหาอาชีพใหม่ได้ นโยบาย ส่งเสริมการค้าขายระหว่างประเทศ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงหลังวิกฤติสิ้นสุดลง การปรับเปลี่ยน นโยบายการกำกับดูแลภาคการเงินซึ่งเป็นฟันเฟืองสำคัญของเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นที่ประโยชน์ของ ประชาชนโดยส่วนใหญ่มากกว่าการปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มทุน (นโยบายประเภทว่าถ้า นายทุนทุกคนจะดีเอง หรือถ้าไม่ช่วยนายทุนจะไม่มีใครรอด เห็นได้หลายครั้งหลายคราในหลาย ประเทศว่าไม่ประสบผลสำเร็จเสมอไป) ตลอดจนแผนการบริหารหนี้การคลังที่จะเพิ่มขึ้น

นักเศรษฐศาสตร์เห็นตรงกันว่า โครงสร้างระบบเศรษฐกิจโลกหลังวิกฤติโควิด-19 จะ เปลี่ยนไป ดังนั้น หลายประเทศต่างต้องเตรียมนโยบายเหล่านี้เช่นกัน ไม่มีใครที่สามารถ คาดการณ์ล่วงหน้าในสถานการณ์แบบนี้ได้แน่ชัด แต่ถ้าประเทศไทยไม่เริ่มคิดเริ่มทำ ก็คงยิ่งล่าช้า ออกไปกว่านี้ชนิดที่กลับตัวได้ยาก หากจะมองวิกฤติให้เป็นโอกาส การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ครั้งนี้อาจ เปิดช่องทางให้ประชาชนผู้ประกอบการของประเทศไทย ได้มีช่องทางการทำธุรกิจ สร้างรายได้แบบใหม่ ๆ แต่คงจะสำเร็จไปไม่ได้หากขาดการสนับสนุนจากนโยบายภาครัฐ เช่น การ เข้าถึงการ Retrain ทักษะสำหรับเทคโนโลยียุคใหม่ ฯลฯ⁹

ฟื้นฟูความเชื่อมั่นของประชาชน

ประเทศไทยกำลังเผชิญวิกฤติทางศรัทธาของประชาชนจำนวนมาก จากการ ตอบสนองหรือล่าช้า (หรือไม่มีเลย) ที่สั่งสมจากเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อชีวิตของ ประชาชนในช่วงที่ผ่านมา เช่น วิกฤติฝุ่น PM 2.5 นโยบายเศรษฐกิจจะทำงานไม่ได้ดีหากประชาชน ไม่มีความไว้วางใจต่อรัฐอยู่บ้างเลย แม้ในนโยบายที่ถูกต้องในหลักการก็จะมีประสิทธิภาพ หากประชาชนไม่เชื่อในวิสัยทัศน์และความสามารถของรัฐบาลที่จะดำเนินมาตรการที่เสนอออกมา ให้เกิดดอกออกผล การสร้างความไว้วางใจไม่ได้เกิดจากการบังคับหรือขอให้เชื่อ แต่ต้องเกิด จากการพิสูจน์ให้เห็นผ่านการสื่อสารที่ชัดเจนและสอดคล้องกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ การ ออกนโยบายที่ทันท่วงที และที่สำคัญที่สุดคือท่าทีที่แสดงให้เห็นว่ารัฐบาล “แคร์” หรือห่วงใย ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศอย่างแท้จริง มิใช่มุ่งหวังเพียงเพื่อช่วยพยุงกลุ่มธุรกิจใดเป็นพิเศษ สิ่งเหล่านี้ประชาชนคนไทยยังไม่เห็นจากรัฐบาลปัจจุบัน

⁹ ฉันทวิชญ์ ตันชวลิต. (2563). “ข้อหนึ่ง รัฐต้องเร่งใช้นโยบายระดับประคองระบบ เศรษฐกิจจากฐานไม่ให้ล้มลง”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://thaipublica.org/2020/03/covid-economicimpact-chantawith/>. สืบค้น 20 พฤษภาคม 2564.

ตั้งกองทุน 1 ล้านล้านบาท ช่วยประชาชน

กิตติรัตน์ ณ ระนอง กล่าวไว้ในภาวะวิกฤติรัฐบาลจำเป็นต้องใช้มาตรการทางการเงินแบบไม่ปกติ ธนาคารแห่งประเทศไทยซึ่งปกติจะดูแลปริมาณเงินในระบบ ที่ผ่านมามีการดูดเงินออกจากระบบมาเก็บไว้เองเป็นจำนวนมหาศาล ทำให้ธนาคารแห่งประเทศไทยมีต้นทุนต้องจ่ายดอกเบี้ยจากพันธบัตรของรัฐบาลและธนาคารพาณิชย์ ซึ่งในช่วงวิกฤติปัจจุบันธนาคารแห่งประเทศไทย จะต้องตั้งกองทุนดูแลภาคธุรกิจที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 เป็นเงิน 1 ล้านล้านบาท โดยไม่ต้องตั้งองค์การพาณิชย์หรือรัฐบาลมารวม

การตั้งกองทุนดังกล่าว เพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายทางเศรษฐกิจเพราะถ้าภาคธุรกิจไม่มีการจ้างงาน คนจะตกงาน จะกระทบต่อสถาบันการเงิน ธนาคารพาณิชย์จะอ่อนแอ ทำให้การคลังของประเทศอ่อนแอไปด้วย เพราะจะกระทบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ไม่สามารถผลักดันไปถึงเป้าได้ ซึ่งกองทุนนี้ไม่ได้กระทบกับประเทศไทยเลย เพราะเราไม่มีความเสี่ยงเรื่องเงินจากกองทุนสำรองในประเทศ ซึ่งเรามีสูง และไทยไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ ดังนั้น กองทุนนี้จะช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ รวมทั้งการให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ (Soft Lene) ของรัฐบาลไม่ถึงเกณฑ์ เพราะมีกฎเกณฑ์มากมายจนคนเข้าไม่ถึงเงินกู้เหล่านี้ ดังนั้นจำเป็นต้องปรับมาตรการการช่วยเหลือแก่ประชาชนให้ได้

ส่วนกิจกรรมทางเศรษฐกิจใดที่ดำเนินต่อไปได้ก็ให้ทำเลย ในหลายประเทศการแข่งขันกีฬาที่ยังดำเนินต่อไปปกติ ในเร็ววันนี้ประเทศไทยจะเป็นเจ้าภาพจัดแข่งขันกีฬาแบดมินตันระดับโลก มีนักกีฬาจากทั่วโลกมารวมตัวกัน ซึ่งนักกีฬาเหล่านี้ก็ผ่านการกักกันเรียบร้อยแล้ว จึงขอย้ำว่าอย่าไปหยุดกิจกรรมทั้งหมด อันไหนทำได้ก็ให้ทำไป เพื่อไม่ให้เศรษฐกิจเสียหายไปมากกว่านี้¹⁰

การเยียวยาประชาชน

พิชัย นริพทะพันธุ์ กล่าวว่าการเยียวยาประชาชน ต้องมากกว่าการระบอบครั้งแรกที่ผ่านมารัฐบาลมองประชาชนผิดไป คนที่เดือดร้อนจากโควิด-19 ต้องได้รับการช่วยเหลือและต้องมีการปรับปรุงประเทศควบคู่กันไปด้วย นี่คือนโยบายที่รัฐบาลต้องทำพร้อม ๆ กัน ที่ผ่านมารัฐบาลสนใจมุ่งแก้ปัญหาโควิด-19 คือคุมโรคเพียงอย่างเดียวและหน่วยงานของรัฐบาลหลายหน่วยงานก็ไม่ชัดเจนและพูดให้ข้อมูลที่ขัดแย้งกันเอง ข้อมูลไม่ตรงกันทำให้รัฐบาลขาดความน่าเชื่อถือ และประชาชนไม่ได้รับทราบข้อมูลที่แน่นอนและชัดเจนจากรัฐมนตรีทางด้านเศรษฐกิจที่ไม่ได้ออกมาพูดชี้แจง เพื่อหาทางออกให้กับประชาชนและภาคธุรกิจอย่างจริงจังแบบตรงไปตรงมา

¹⁰ จุมพล หนิมพานิช. (2547). การวิเคราะห์นโยบาย ขอบข่าย แนวคิด ทฤษฎี และกรณีตัวอย่าง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

เสนอว่ามาตรการการเยียวยาในการระบาดครั้งนี้ จะต้องทำมากกว่าเดิมจากการระบาดในครั้งแรก จำเป็นที่เราจะต้องจ่ายเงิน 15,000 บาท เป็นจำนวน 3 เดือน เดือนละ 5,000 บาท ให้กับแรงงานนอกระบบ คนทำอาชีพอิสระหรือเกษตรกรในพื้นที่นอกการควบคุมป้องกันโควิด-19 สูงสุด ส่วนคนที่อยู่ในพื้นที่ควบคุม 5 จังหวัด จะมีการจ่ายเงินเยียวยาเดือนละ 6,000 บาท เป็นเวลา 3 เดือน รวมเป็นเงิน 18,000 บาทต่อคน

เรื่องต่อมา คือ รัฐบาลจะต้องลดภาระให้กับประชาชน ทั้งการหยุดการจ่ายดอกเบี้ยที่อยู่อาศัย รถยนต์ ขยายช่วงเวลาการจ่ายภาษี จากเดือนมีนาคม ให้ไปจ่ายในเดือนสิงหาคม บริการน้ำไฟก็ต้องฟรี เช่นเดียวกับการให้บริการรถเมล์และรถไฟก็ต้องฟรีด้วย ตนอยากบอกว่า รัฐบาลไม่ต้องกังวลการใช้จ่าย ถ้าหาเงินเป็น

อีกส่วนคือเรื่องการปรับปรุงประเทศหลังโควิด-19 อยากให้ประเทศไทยเดินต่อประเทศไทยต้องปรับระบบข้าราชการให้เล็กลง แต่มีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น ตรวจสอบการคอร์รัปชันได้ หน่วยงานด้านการคลัง ทั้งกรมสรรพากร ศุลกากร และกรมสรรพสามิต จะต้องมีประสิทธิภาพป้องกันเงินรั่วไหล และยังเสนอว่ารัฐบาลต้องหารายได้ เช่น ไปเจรจาพื้นที่ทับซ้อนกับประเทศกัมพูชา ซึ่งเสนอไปแล้วว่าจะช่วยสร้างรายได้อย่างมหาศาล หรือทำทางเชื่อมสะพานแผ่นดิน (Land Bridge) เชื่อมโยงการขนส่งระหว่างประเทศ ประเทศไทยอาจเริ่มทำไม่ต้องมีขนาดใหญ่เกินไป เช่น เชื่อมระหว่างอ่าวไทยกับอันดามัน น่าจะเกิดประโยชน์สูงสุดกว่า โดยยังต้องมีการแก้ไขระบบการเก็บภาษีที่อยู่อาศัย เพื่อสามารถแก้ไขความเหลื่อมล้ำได้ รวมถึงการเก็บภาษีออนไลน์ ประเทศไทยต้องมีรูปแบบของเราเอง “อย่าไปคิดการจัดทำงบประมาณแบบเก่า ๆ งบประมาณมั่นคง งบประมาณต้องลดลง เพื่อเอามาใช้จ่ายกระตุ้นเศรษฐกิจ รัฐบาลต้องคิดใหม่ทำใหม่ เพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศไทยฟื้นให้ได้ในเร็ววัน”¹¹

เรื่องอัตราจ้างงานไว้ที่ 90%

เผ่าภูมิ โรจนสกุล กล่าวว่าการระบาดครั้งนี้จะได้รับผลกระทบจากโควิด-19 เป็นระลอก ไม่ใช่ทันที ในช่วงการระบาดโควิดครั้งแรก มีคนตกงานพุ่งสูงถึง 4 เท่า ในค่าเฉลี่ย 7.4% สูงกว่าปีก่อน ๆ มาก โดยเหลือคนทำงานในระบบเพียงแค่ 5 ล้านคนเท่านั้น การที่รัฐบาลออกมาตรการจ่ายเงินเยียวยาคนตกงาน เห็นว่าไม่ตรงประเด็นเหมือนคนตายไปแล้วค่อยจ่ายเงินช่วยทำศพ ทั้งที่จริงควรป้องกันการตกงานมากกว่า

ดังนั้น จึงเสนอมาตรการคงการจ้างงาน ซึ่งหลายประเทศทั่วโลกใช้กัน โดยรัฐบาลจะจ่ายเงินตรงไปที่นายจ้างให้จ้างลูกจ้างไว้ทำงานต่อไป โดยของประเทศไทยนั้น เสนอว่าจะจ่ายขั้นต่ำได้ที่ 50 -60% เงินเดือนที่ใช้จ้างพนักงานในบริษัทนั้น ๆ เพื่อให้ภาคเอกชนคงการจ้างงานไว้

¹¹ หน้าเดียวกัน

ที่ 90% ส่วนแรงงานนอกระบบจะมีการจ่ายเงินให้รายเดือน เดือนละ 5,000 บาท เป็นเวลา 3 เดือนด้วย

ทั้งนี้ยังขอเสนอสินเชื่อจำนองพิเศษ เพื่อให้เอกชนได้รับไปจ้างงานลูกจ้างเพิ่ม โดยวิธีการคือ เมื่อเอกชนจ้างคนเพิ่ม พวกเขาจะได้รับสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำไปพัฒนาองค์กรและยังซึ่มซับการจ้างคนมาทำงานไว้ด้วย ในส่วนสุดท้ายนั้นเห็นว่าประเทศไทยจำเป็นต้องสร้างแพลตฟอร์มออนไลน์ให้นายจ้างกับลูกจ้างมาเจอกัน ที่ผ่านมามีภาคเอกชน ภาครัฐทำ แต่ยังคงอยู่ในระดับที่เล็กมากหรือต่ำมาก ประเทศไทยควรทำเป็นระบบใหญ่ผ่านระบบปัญญาประดิษฐ์ เพียงแค่ลูกจ้างกรอกข้อมูลระบบจะไปหานายจ้างที่ต้องการลูกจ้างลักษณะนี้พอดี ถือเป็นก้าวแก้ปัญหาการตกงานได้ผลทั้งในระยะสั้นและในระยะยาวด้วย¹²

พัฒนาทุนมนุษย์รับมืออนาคตหลังโควิด-19

นายณทล ปัทมะ กล่าวว่หลังวิกฤติโควิด-19 รัฐบาลจะต้องมาพิจารณาว่าจะใช้เงินอย่างไรเพื่อสร้างประเทศให้ยั่งยืนได้ โดยต้องวางรากฐานอนาคต พิจารณาว่าเงินที่ใช้ทั้งการสร้างงานและฉีดเงินเข้าสู่ระบบนั้นคุ้มค่า เสนอว่าการพัฒนามนุษย์สำคัญมาก เราต้องลงทุนให้กับประชาชน การเรียนออนไลน์ รัฐควรจะต้องจัดหาเนื้อหาระดับโลก และอุปกรณ์การเรียนการสอนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา

สิ่งสำคัญ คือ การลงทุนวิจัยและพัฒนา ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก ประเทศไทยต้องมีนวัตกรรมและเทคโนโลยีของตัวเอง เพื่อจะไปแข่งขันกับประเทศอื่น ๆ ได้ เช่น เวียดนามเขาส่งออกนวัตกรรมมากมายไประดับโลก เป็นที่น่าสังเกตุว่าประเทศที่มีนวัตกรรมและเทคโนโลยีของตัวเอง มักจะไม่ค่อยได้รับผลกระทบจากโควิด -19 นั้นเพราะเขาสร้างนวัตกรรมขึ้นมาส่งขาย ถ้าประเทศไทยขาดตรงนี้ เราจะแข่งขันกับใครเขาไม่ได้เลย

5. บทสรุป (Conclusion)

นโยบายสาธารณะดูเหมือนเป็นเรื่องไกลตัว แต่แท้จริงแล้วเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวพวกเราทุกคน สังเกตได้จากทุก ๆ นโยบายที่ถูกส่งออกมา ล้วนส่งผลกระทบต่อประชาชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม การกำหนดนโยบายสาธารณะของรัฐ อาจพิจารณาจากลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองได้ ถ้าประชาชนส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำคืบ การกำหนดนโยบายมักจะกำหนดโดยชนชั้นนำหรือผู้ปกครองซึ่งมีอำนาจในการตัดสินใจ ส่วนประชาชนจะเป็นเพียงผู้รับผลจากนโยบาย ส่วนสภาพแวดล้อมภายในสังคมที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย ได้แก่ ขนาดของ

¹² สมคิด พุทธศรี. (2564). “‘ดิสรปต์ภาครัฐ’: การใช้แพลตฟอร์มเพื่อประโยชน์สาธารณะ”. บริษัท ดี วันโอวัน เพอร์เซนต์ จำกัด. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.the101.world/platform-and-public-interest/#>. สืบค้น 16 พฤษภาคม 2564.

ประชากร สถาปนามิติศาสตร์ (ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ) วัฒนธรรมทางการเมือง โครงสร้างทาง สังคม ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง รวมทั้งองค์ความรู้และวิธีการบริหารจัดการ องค์ประกอบของ สภาพแวดล้อมดังกล่าว มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันและมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะทั้งสิ้น วิกฤติโควิด-19 ในครั้งนี้เป็นความท้าทายที่แทบจะไม่มีใครในโลกเคยได้สัมผัสมาก่อน ดังนั้น วิธีการรับมือจึงจะต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์และการคิดนอกกรอบเป็นอย่างมาก การประคับประคองเศรษฐกิจโดยการช่วยเหลือเข้าถึงประชาชนและธุรกิจที่กำลังเดือดร้อนของรัฐบาลต้องให้ตรงจุดคือสิ่งที่ต้องทำเป็นอันดับแรก นโยบายที่ตรงจุดและรวดเร็วจะเป็นตัวชี้ชะตาอนาคตของเศรษฐกิจประเทศไทยหลังการลุกลามของไวรัสสิ้นสุดลง

เอกสารอ้างอิง

- จุมพล หนิมพานิช. (2547). **การวิเคราะห์นโยบาย ขอบข่าย แนวคิด ทฤษฎี และกรณีตัวอย่าง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- อิงฟ้า สิงห์น้อย และรัฐชาติ ทศนัย. (2564). “นโยบายสาธารณะ : การบริหารและการจัดการภาครัฐ”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์มจร**. ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ.
- ฉันทวิษญ์ ตัณฑสิทธิ์. (2563). “ข้อหนึ่ง รัฐต้องเร่งใช้นโยบายระดับประคองระบบเศรษฐกิจรากฐานไม่ให้ล้มลง”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://thaipublica.org/2020/03/covid-economic-impact-chantawith/>. สืบค้น 20 พฤษภาคม 2564.
- ณัฐพล พัวประเสริฐ. (2560). “ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการนโยบายสาธารณะกับโลกาภิวัตน์”. **การบรรยายครั้งที่ 1. วิชา PAD 3318 กระบวนการนโยบายสาธารณะกับโลกาภิวัตน์ (Globalization and Public Policy Process)**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. หน้า 1 – 3.
- ธนวัฒน์ พิมลจินดา. **สำเนาถ่ายเอกสารคำสอน วิชานโยบายสาธารณะ (Public Policy) รหัสวิชา 353511**. หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ. มหาวิทยาลัยบูรพา. หน้า 64 – 68
- ประเวศ วะสี. (2547). **กระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process)**.
- เสาวลักษณ์ ณ พัทลุง. (2556). “ศาลกับการบริหารงานภาครัฐ”. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการระบบราชการ. 15 มีนาคม 2556. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : www.opdc.co.th. สืบค้น 17 พฤษภาคม 2564.
- สมคิด พุทธศรี. (2564). “‘ดิสรปต์ภาครัฐ’: การใช้แพลตฟอร์มเพื่อประโยชน์สาธารณะ”. บริษัท ดีวันโอวัน เปอร์เซนต์ จำกัด. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.the101.world/platform-and-public-interest/#>. สืบค้น 16 พฤษภาคม 2564.